

Ooggetuigen: Fake or fact?

Voor groep 6, 7 en 8 heeft FutureNL in samenwerking met fotograaf Ahmet Polat (Studio Polat) de lessencyclus 'Ooggetuigen' ontwikkeld. Hierin staan geschiedenis (Tweede Wereldoorlog), beeldende vorming en digitale vaardigheden (mediawijsheid en informatievaardigheden) centraal. De PO-lessenserie, die uit vijf opeenvolgende lessen bestaat, is voor pabo-studenten teruggebracht naar twee Digi-doeners. In de eerste les krijgen de studenten een introductie in foto-interpretatie en -manipulatie door de eeuwen heen. Manipulatie van beelden is niet alleen iets van de 21e eeuw, maar wordt al jaren gebruikt door media, politici en fotografen om de waarheid te verdraaien. In de tweede les verkennen en onderzoeken de studenten de opzet en uitwerking van de lessenserie zoals die voor basisschoolleerlingen (bovenbouw) is ontworpen. De studenten analyseren de lessenserie vanuit de volgende vragen: hoe wordt bronmateriaal van regionale archieven ingezet? Welke leerdoelen liggen aan de lessenserie Ooggetuigen ten grondslag? Aan welke digitale vaardigheden wordt gewerkt? Op welke manier komen ook kunstzinnige vaardigheden aan de orde? Welke didactische principes herkennen de studenten? Ten slotte wordt er een gefundeerd antwoord gegeven op de vraag: hoe kan het project Ooggetuigen mijn (geschiedenis)onderwijs verrijken? Totale duur: 1 - 1,5 uur.

VERBINDING MET HET ONDERWIJS

Spelen met beeldmateriaal is tegenwoordig bijna normaal en alledaags geworden. Niemand kijkt op van een filter of een in scène gezet perspectief. Zo zetten fotografen en influencers (zoals op social media) de skills uit deze les bijvoorbeeld ook in. Soms wil men de werkelijkheid wat mooier maken of wat verdraaien om bijvoorbeeld de voorpagina van de krant te halen. Reclamemakers en retailers gebruiken de skills ook om de consument op een ludieke manier ergens bewust van te maken of om een product te verkopen. Tevens werd in de geschiedenis het manipuleren van beeld al toegepast door allerlei partijen, van nazi's tot verzetsstrijders. Deze foto's zijn vaak bewaard en (online) terug te vinden in de Nederlandse archieven en databases. De foto's geven ons een beeld van hoe die tijd eruit moet hebben gezien, maar we moeten ons realiseren dat ook deze beelden niet altijd volledig of correct gearchiveerd zijn. Begeleidende teksten of jaartallen kunnen helpen bij het duiden

van de foto, maar het is ook belangrijk de beelden zelf te analyseren en interpreteren. Helemaal nu onze samenleving meer en meer op beeld gefocust raakt. Kinderen moeten daarom al op jonge leeftijd bewust gemaakt worden van beeldmanipulatie. Leerlingen die in het basisonderwijs ervaringen opdoen met foto-interpretatie en -manipulatie blijken later beter in staat om beelden in de media op waarde te schatten. Leerkrachten kunnen hun leerlingen op dit punt weerbaarder maken.

⚖️ ETHIEK EN TECHNOLOGIE

De studenten leren dat wat je op een foto ziet, niet altijd het volledige verhaal toont. Het is van belang dat ze zaken als context, maker, tijd en techniek meenemen in het beoordelen van een foto of beeldbron. Hoewel beeldmanipulatie van alle tijden is, lijkt beeldbewerking in onze huidige samenleving steeds meer voor te komen. Technische innovaties volgen elkaar snel op en maken het manipuleren van beelden bijzonder eenvoudig. Gemanipuleerde beelden zijn nauwelijks nog van echte beelden te onderscheiden. Beeldmanipulatie is niet per definitie gevaarlijk, foto's kun je er esthetischer, spannender of grappiger mee maken. In handen van commerciële bedrijven of op macht beluste politici kunnen beelden echter ook schade aanrichten, doordat ze valse beloften of leugens verspreiden. Wat vinden de studenten van beeldmanipulatie? Door actief te discussiëren worden de studenten zich bewust van de betekenis, het gebruik en het misbruik van beelden en de invloed van fotografie in de geschiedenis en in de huidige tijd, zoals op social media. Op hun beurt kunnen zij dit vervolgens ook weer op leerlingen in hun stageklas (of later in de eigen klas) overdragen.

LESOPBOUW

- Introductie: Bekijken en bespreken van foto's die op verschillende manieren zijn gemanipuleerd.
- Verdieping: Motieven om gemanipuleerde foto's te maken en te verspreiden (aan de hand van de Tweede Wereldoorlog) komen aan bod en tevens bewustwording ten aanzien van geschiedvervalsing.
- Doen: In groepjes het verkennen van de lessenserie Ooggetuigen.
- Afronding: Vooruitblik naar les 2.

VOORBEREIDING & BENODIGDHEDEN

Van tevoren kun je een aantal dingen doen:

- Lees de handleiding.
- Digibord met internetverbinding: klik door de slides voor op het digibord.
- Bekijk de slides, de linkjes met aanvullende informatie en de ondersteunende filmpjes.
- Leg eventueel geprinte lesbrieven uit les 2 (PO-les 'De geschiedenis in scene gezet') klaar. Gebruik alleen de verhalen van de eigen regio of provincie. Geef de lesbrieven aan het einde van de les als huiswerk mee of maak een duidelijke verdeling indien de studenten de lesbrieven thuis digitaal gaan bestuderen. Zie voor de instructie slide 17.
- Deze les is een remake van de eerste les uit de vijfdelige lessencyclus Ooggetuigen (Digi-doeners voor de bovenbouw) waarin geschiedenis (WOII), beeldende vorming en digitale vaardigheden (mediawijsheid en informatievaardigheden) centraal staan. Zie hiervoor de volgende link: <https://www.lessonup.com/nl/channel/futurenl/series/c71a3c55f5d01f27c54c9782>.

DOEL VAN DE PABO-LES

1. Kennisbasis generiek:

De student is zelf digitaal geletterd, kan leerlingen opvoeden in deze samenleving en digitale middelen benutten in zijn didactiek (2.7):

- Mediapedagogiek: kennis van de digitale (leef)wereld van kinderen in een netwerksamenleving, opvoeding in omgang met sociale media en gedragsregels.
- Mediadidactiek: kennis van de werking van ICT in het onderwijs, het effectief inzetten van moderne media in het onderwijs, multimediatheorie, serious gaming, blended learning.
- Leerlijnen digitale geletterdheid in het basisonderwijs: ICT-basisvaardigheden, mediawijsheid, informatievaardigheden, computational thinking (denkvaardigheden bij programmeren).

2. Kennisbasis geschiedenis:

- Tijdens lesactiviteiten zet de student een grote variatie aan beeldvormers in waarbij veel aandacht is voor het gebruik van de mogelijkheden die de omgeving van de school en erfgoed in het bijzonder bieden.
- Leerlingen worden gestimuleerd om historisch te redeneren over continuïteit en verandering, oorzaken en gevolgen, overeenkomsten en verschillen waarbij aandacht is voor:

- het stellen van historische vragen;
- het onderzoeken van historische bronnen;
- contextualiseren: het plaatsen van verschijnselen in tijd, ruimte en samenleving (tijd- en standplaatsgebondenheid);
- beweringen ondersteunen met argumenten;
- gebruikmaken van historische begrippen met betrekking tot verschijnselen, structuren, personen en perioden (bijvoorbeeld feodalisme, renaissance, industriële revolutie);
- gebruikmaken van metabegrippen (bijvoorbeeld feit, aanleiding, gevolg, overeenkomst, sociaal, politiek).

3. Kennisbasis beeldend onderwijs:

- De student kan verschillende functies en betekenissen van beelden in de samenleving uitleggen en kan dit aantonen met voorbeelden.
- De student beschikt naast kennis van het beeldend vormgeven ook over een ruime ervaring in beeldend vormgeven, zoals beeldaspecten en technieken, en kan deze op elkaar afstemmen om betekenis aan het beeld te verlenen.
- De student kan leerlingen inzicht bieden in de hedendaagse beeldcultuur en de werking van media (televisie, internet en andere media). Dit gebeurt zowel door media te beschouwen als door het inzetten van media tijdens het maakproces (mediawijsheid).
- De student kan het beeldend onderwijs inrichten en begeleiden, zodat de leerlingen een creatief proces doorlopen.

DOEL VAN DE PO-LES

Domein curriculum 2021	Leerdoelen digitale vaardigheden	Kerndoel vak	21st century skills
1 Digitaal burgerschap DG5.2 Digitale identiteit.	1 Mediawijsheid De leerling onderzoekt of een boodschap een commerciële, informerende, amuserende of meningsvormende functie heeft in verschillende soorten media.	1 Oriëntatie op jezelf en de wereld De leerling leert gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en leert aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.	1 Zelfregulering
2 Veiligheid en privacy in de digitale wereld DG2.1 Veiligheid in de digitale wereld.	2 Informatievaardigheden De leerling kan de informatie beoordelen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en niveau.	2 Oriëntatie op jezelf en de wereld De leerling leert over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer.	2 Kritisch denken
3 Veiligheid en privacy in de digitale wereld DG2.2 Privacy in de digitale wereld.		3 Oriëntatie op jezelf en de wereld De leerling leert over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kan die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.	
		4 Kunstzinnige oriëntatie De leerling leert beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken.	

INTRODUCTIE

Openingslide

Deze les staat in het teken van beeldbronnen uit de geschiedenis en de actualiteit. De studenten leren dat wat je als eerste op een foto ziet, niet altijd het volledige verhaal toont. Kennen zij beelden die fake zijn? Is het witter maken van je tanden of het bruiner maken van je huid op een foto bijvoorbeeld ook fake? Hebben de studenten zelf weleens foto's bewerkt? Wanneer is iets fake volgens hen? Waar worden gemanipuleerde foto's gebruikt? En door wie? Zijn de studenten het weleens tegengekomen?

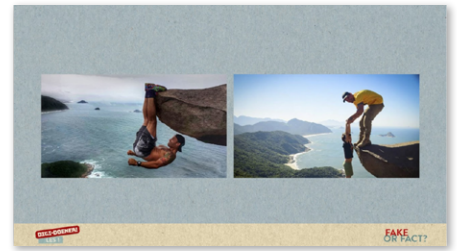

Vertel: Faken of manipulatie kan voorkomen in afbeeldingen, video's en teksten. Een beeld vertelt niet altijd de hele situatie. Het doel is soms om bewust de waarheid te manipuleren: je gedachten worden een bepaalde richting op gestuurd. Maar... dit is helemaal niets nieuws! In de geschiedenis zijn ook voorbeelden te vinden van mensen die graag wilden dat de gedachten van anderen een bepaalde richting op gingen en dat was niet bepaald onschuldig. We gaan eerst een paar beelden bekijken, van nu en uit de geschiedenis, om te testen of jullie manipulaties kunnen herkennen.

Slide 1 en 2, Klassikaal

Vraag de studenten bij slide 1: Is de foto fake of fact?

Antwoord: Deze foto is in scène gezet. Zouden mensen echt boven een ravijn gaan hangen? Wat maakt dat mensen deze foto graag van zichzelf zouden willen hebben? Hoe hebben ze dit gedaan volgens de studenten? Mogelijk benoemt een student het perspectief. Bekijk vervolgens slide 2.

Slide 3, Klassikaal

Vraag de studenten: Welke van deze twee beelden zou bewerkt zijn? De foto die op de cover staat of de foto die achter de schermen is gemaakt?

Laat de studenten benoemen wat zij zien en wat volgens hen gemanipuleerd is.

Slide 4, Klassikaal

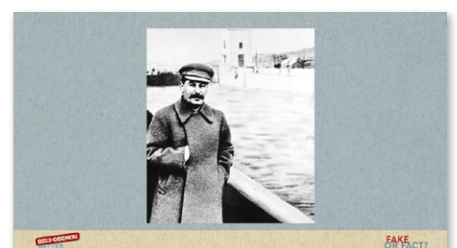
Antwoord: Beide foto's zijn gemanipuleerd! Links heeft Reese Witherspoon drie benen en rechts heeft Oprah Winfrey drie handen. Dit betekent dat ook foto's die backstage zijn genomen worden bewerkt. Deze foto's worden vaak gezien als een onschuldig kiekje dat even snel wordt gemaakt, maar dit bewijst het tegendeel. Zelfs de backstagefoto is bewerkt.

Slide 5, Klassikaal

Vraag de studenten: Is de foto op de slide fake of fact? Benoem eventueel dat dit prins William (Verenigd Koninkrijk) is.

Antwoord: De foto is echt, maar hij lijkt fake. Je ziet niet de volledige gebeurtenis, doordat de foto vanuit een bepaalde hoek (perspectief) is genomen. Op de volgende slide is hetzelfde moment vanuit een andere hoek te zien.

Slide 6, Klassikaal

Vraag de studenten: Waarom zouden journalisten deze foto zo hebben geplaatst?

Antwoord: Het is natuurlijk sappig nieuws dat een prins, zogenaamd, zijn middelvinger opsteekt.

Slide 7, Klassikaal

Vraag de studenten: Is de foto op de slide fake of fact?

Slide 8, Klassikaal

Antwoord: Fake! Deze foto komt uit 1939. Op de foto staat Josef Stalin met de geheime politie-ambtenaar Nikolaj Jezjov. Jezjov was verantwoordelijk voor de executie van duizenden mensen tijdens de zuiveringen van Stalin. In 1939 werd hij echter zelf aangeklaagd, in het geheim gearresteerd, berecht in een geheime rechtbank en geëxecuteerd. Maar hoe werkte dat met foto's van vijanden in de geschiedenis? Zou er toen ook al 'geknutseld' zijn met foto's? En hoe dan?

Stalin had een grote groep 'fotoshoppers' om zijn vijanden uit documenten en foto's te snijden. De fotoshoppers verwijderden ook Jezjov van de foto en voegden nieuw water in om de ruimte te bedekken waar Jezjov ooit stond. Zouden wereldleiders dat nu ook doen? Wat denken jullie? Hoe weet je dat?

VERDIEPING**Slide 9, Klassikaal**

De foto die je hier ziet komt uit het archief van Hilversum en is één van de vele foto's uit de Tweede Wereldoorlog. Vraag aan de studenten: Wat zie je? Welk gevoel krijg je bij de foto? Welk verhaal vertelt de foto? Valt er iets op? Welke woorden komen bij je op? Probeer eens te bedenken waarom iemand deze foto zou willen maken. Wat zou het doel geweest kunnen zijn? Wat denken jullie: is deze foto fake (gemanipuleerd) of niet? Waarom wel of niet? Laat de studenten beargumenteren.

Slide 10, Klassikaal

Kijk samen naar de foto's. Vertel: Dit zijn twee foto's uit het voorjaar van 1945. Net als de foto die we hiervoor zagen. Wat zie je hier? Valt je iets op? Welk gevoel krijg je erbij? Denk je nu anders over de foto die we net hebben bekeken?

Slide 11, Klassikaal

 Bekijk samen met de studenten het filmpje waarin door Ahmet Polat (een bekende fotograaf, studenten kennen hem misschien van tv-programma's als 'Dreamschool' of 'Het perfecte plaatje') uitleg wordt gegeven over de foto's uit het archief van Hilversum. Laat de studenten daarna reageren. Wat vinden ze hiervan? Welke invloed heeft dit op de verhalen uit de geschiedenis?

Slide 12, Klassikaal

 Vraag aan de studenten: Wat zou het doel geweest kunnen zijn van de foto's uit het archief van Hilversum? Wat zouden de gevolgen kunnen zijn van gemanipuleerde foto's in de geschiedenis en van gemanipuleerde foto's die nu worden verspreid? Hoeveel mensen zouden deze foto's uit het archief gezien hebben? En maakt dat wat uit?

Digitale informatie neemt toe doordat iedereen informatie kan publiceren, maar ook doordat digitale informatie vele malen sneller gekopieerd, gemanipuleerd en verspreid kan worden. Het is belangrijk om je dan bewust te zijn van het feit dat je een stapje verder moet nadenken over wat je ziet, leest en hoort. Vraag de studenten welke vragen ze zichzelf zouden kunnen stellen om de betrouwbaarheid van een beeld of tekst te kunnen inschatten. Voorbeelden zouden kunnen zijn 'Wie heeft dit gemaakt?' of 'Wat wilde diegene daarmee bereiken?'.

Leg uit dat de foto's uit Hilversum een vorm van geschiedvervalsing zijn. Wat betreft de foto's uit Hilversum kan niemand nog navertellen dat het een reconstructie was, maar iedereen die de foto's nu ziet denkt in eerste instantie dat het echt gebeurd is. Zo is de geschiedenis vervalst. Verhalen en beelden kloppen niet. Kunnen we dan wel weten wat er echt gebeurd is en wat niet?

Slide 13, Klassikaal

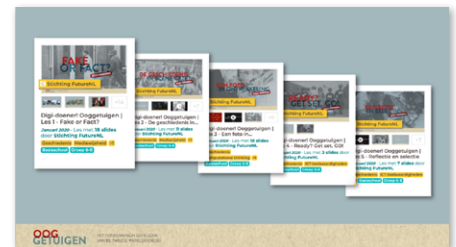
Kijk samen met de studenten naar het filmpje over fotografietechnieken. Ahmet Polat legt aan de hand van drie tips uit hoe foto's gemanipuleerd kunnen worden.

PO-LES

Slide 14, Klassikaal

Ahmet Polat sluit het filmpje af met de opdracht in drietallen een foto te maken die gemanipuleerd is, waarbij gebruik wordt gemaakt van één van de drie tips. Deze opdracht is gericht aan basisschoolleerlingen die de lessenserie volgen. Tot nu toe volgden wij de opzet en inhoud van de eerste les uit de lessenserie van in totaal vijf lessen: Ooggetuigen. De bedoeling is dat de studenten vanaf deze slide de lessenserie niet langer meer als 'leerling' volgen. De studenten beschouwen de lessenserie vanaf hier (en ook in de tweede les) op metaniveau zoals die voor de basisschool is ontwikkeld vanuit de (vak)didactiek.

DOEN

Slide 15, Groepswerk

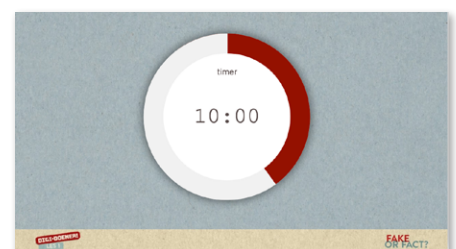
De studenten vormen groepjes (ongeveer drie studenten per groepje). Zet de timer van tien minuten aan.

Opdracht voor de studenten:

Ga naar de website van LessonUp en benader via het kanaal van FutureNL de lessenserie Ooggetuigen. Klik op 'Bovenbouw Digi-doeners'. Scroll naar 'Ooggetuigen. Het fotografisch geheugen van de Tweede Wereldoorlog'.

Beantwoord de volgende drie vragen:

1. In samenwerking met welke persoon of instelling heeft FutureNL deze lessenserie ontwikkeld?

2. Open de lessenserie. Neem de vijf lessen van de lessenserie globaal door. Waar gaat de lessenserie over? Welke uitdaging gaan de leerlingen aan? Maak van elke les een samenvatting in korte zinnen of trefwoorden. Het gaat hier om een eerste verkenning.
3. Wat vind je van de opbouw van de lessenserie vanuit een didactisch perspectief? Waar zit de link met digitale geletterdheid?

Antwoorden:

1. FutureNL heeft deze lessenserie gemaakt in samenwerking met de Nederlandse fotograaf en filmmaker Ahmet Polat (en Stichting Studio Polat). Het vfonds / fonds voor de vrede en Microsoft ondersteunden het project financieel.
2. In de lessenserie gaan basisschoolleerlingen zelf een verhaal uit de Tweede Wereldoorlog navertellen met een foto. Stap voor stap leren de leerlingen fotograferen. Ze brengen uiteindelijk een quote uit de Tweede Wereldoorlog door middel van een fotoshoot écht in beeld (re-enactment).

De lessenserie heeft de volgende opbouw:

LES 1 – Introductie in foto-interpretatie en -manipulatie: over hoe manipulatie van beelden iets van alle tijden is en dat wat je in eerste instantie ziet, niet altijd het volledige verhaal toont.

LES 2 – Verdiepen in lokale historische verhalen die zich afspelen tijdens de Tweede Wereldoorlog en oefenen met het in beeld brengen (visualiseren) van een tekstuele gebeurtenis.

LES 3 – Ervaren hoe een fotoshoot tot stand komt: van productie tot regie en fotografie. Maken van een plan van aanpak en taakverdeling.

LES 4 – De fotoshoot: leerlingen maken een foto van hun eigen quote.

LES 5 – Foto kiezen: kritisch kijken, techniek (achtergrond, licht, perspectief), boodschap/verhaal/quote. Foto met de wereld delen: omschrijving en hashtag formuleren. Foto exposeren: organisatie, locatie, inrichten, vormgeven, promotie maken.

3. In les 1 en 2 krijgen de leerlingen informatie over beeldmanipulatie, broninterpretatie (digitale vaardigheden) en de Tweede Wereldoorlog. Daarna gaan zij vanaf les 3 aan de slag met een concrete opdracht: zelf een foto creëren waarmee een echt gebeurd verhaal uit de tijd van de oorlog wordt verteld. Op deze manier ervaren de leerlingen aan den lijve hoe fotografen te werk gaan en hoe beeldmanipulatie daar (vaak) een rol bij speelt. De digitale vaardigheden die in de lessenserie geoefend worden, omvatten zowel vaardigheden op het gebied van mediawijsheid (invloed en effect van beelden in media) als informatievaardigheden (interpretatie van beeldmateriaal: beoordelen op bruikbaarheid en betrouwbaarheid). Bij het zelf fotograferen komen natuurlijk ook vaardigheden kijken, zoals om leren gaan met een digitale camera (ICT-basisvaardigheden) en een grote taak leren opdelen in een serie kleinere taken (computational thinking).

Slide 16, Klassikaal

Bespreek de antwoorden van de groepjes. Is het voor alle studenten helder geworden wie de makers van de lessenserie zijn en welke inhoud en opbouw het project heeft?

AFRONDING / VERBINDING MET HET ONDERWIJS**Slide 17, Klassikaal**

Vertel de studenten dat zij in les 2 verder inzoomen op de inhoud en (vak)didactiek van het project. Centraal staat dan de vraag 'Hoe kan het project Ooggetuigen mijn onderwijs verrijken?'. In groepjes zullen de studenten de lessenserie analyseren aan de hand van drie invalshoeken:

- De inhoud: lokale historische verhalen uit de tijd van de Tweede Wereldoorlog.
- De leerdoelen: geschiedenis, digitale geletterdheid en beeldende vorming (vakintegratie).
- De didactiek: ervaringsgericht leren.

Slide 18, Klassikaal

Vertel de studenten dat zij ter voorbereiding op les 2 een opdracht meekrijgen. Elke student verdiept zich thuis in een historisch verhaal dat zich tijdens de Tweede Wereldoorlog in de eigen regio of provincie heeft afgespeeld (zie lesbrieven bij les 2 'De geschiedenis in scène gezet': <https://www.lessonup.com/nl/channel/futurenl/lesson/ZbXJt2NTHJ3j262dA>). Per provincie zijn telkens vijf historische verhalen uitgewerkt. Bij elk verhaal staat een quote centraal die de leerlingen in het project middels fotografie gaan visualiseren (re-enactment). De student maakt na het bestuderen van zijn of haar toegewezen verhaal thuis een schets. De schets toont (op eenvoudige wijze) hoe zij zelf de quote zouden verbeelden. Doel van deze thuisopdracht is dat de studenten een idee krijgen van de verhalen en quotes die de leerlingen in het project in een foto moeten vatten. Elke student zorgt dat hij of zij in les 2 het betreffende verhaal kan samenvatten en dat hij of zij een tekening of schets ter verduidelijking kan tonen.

